

mukotrpnih pogajanjih istočasno prevzelo tudi njegovo privatno akademijo in ji zagotovilo potrebne prostore. Vse svoje nadaljnje življenje se je nato v prid akademiji (in v prid svoje slave) bodel z mestnim senatom, pri čemer je nemalokrat zagrozil, da bo mesto »za vedno« zapustil. Kljub razočaranju nad podporo senata in nad sposobnostjo nekaterih profesorjev je nekoč Marsiglijeva in sedaj javna akademija znanosti postala pomembna raziskovalna in izobraževalna ustanova Bologne 18. stoletja, sloveča zlasti po astronomiji in po eksperimentalnemu delu v naravoslovju.

Italijo pa je zapustil le še enkrat. V letih 1722–23 se je tako odpravil na svoje zadnje veliko potovanje v Anglijo in na Nizozemsko. V Londonu so ga predsednik Kraljevske družbe Isaac Newton in ostali ugledni člani slavnostno sprejeli. Obisk je povsem zadovoljil njegovo znanstveno radovednost in utrdil prepričanje, da je ugleden in zaželen gost. Nič manjših časti ni bil deležen tudi na Nizozemskem. Prav tako kakor v Angliji, je tudi tu na veliko nakupoval knjige, le da je tu naletel na veliko večje založniško tržišče. Ugodno priložnost (predvsem dobrodošle zveze) je hitro izkoristil in se brž začel dogovarjati za izdajo nekaterih svojih del.

Marsigli se namreč ni posvečal znanosti le zaradi krepitve lastnega duha, temveč je hotel tudi podučiti vedoželjno bralstvo. Tako je že leta 1681 izdal svojo prvo knjigo o bosporški ožini, po vrnitvi iz ujetništva svojo drugo o kavi, proti koncu stoletja pa o kamninah v okolici Bologne, ki jih je raziskoval v svojih mladih letih. Marsigli namreč ni bil zelo priden izdajatelj, nemalokrat je preteklo mnogo let, preden je njegova ideja prišla do knjižne uresničitve. Med svojim potepanjem po Podonavju je tako prišel na idejo, da bi napisal obširno knjigo, ki bi obsegala vsa njegova spoznanja o tej neznani deželi. Dolgo časa je preteklo, preden je na prelomu stoletij svet ugledala objava o vsebini njegove bodoče knjige. Še več let pa je preteklo, dokler ni radovedni bralec te knjige o Donavi lahko vzel v roke. Kdor vsaj približno pozna muke in težave, porabljen čas in denar, preden izide kakšno obsežno delo, si bo lahko predstavljal, kako mukotrpno delo je bilo to šele v preteklosti. Založniki tistega časa so bili še zlasti veseli bogato ilustriраниh knjig, kakršna naj bi bila Marsiglijeva. Še bolj veseli pa so bili avtorja z Marsiglijevimi premoženjem. Kajti bili so lahko prepričani, da se ne bo pazilo na velike stroške za bakroreze, odlični tisk, fin papir in vezavo, ter še na podobne »malenkosti«. Marsigli se je najprej povezal z znanimi založniki v Nürnbergu. Ko ga je pot sedaj pripeljala na Nizozemsko, izdajateljsko tržišče prve vrste tistega časa, se je takoj obrnil na tamkajšnje založnike. Ti so mu bili najprej pripravljene izdati knjigo o njegovih raziskovanjih morij, nato pa so se pričele obsežne priprave (skupaj z reklamo in prednaročili) za izdajo njegovega najobsežnejšega dela – knjige o Donavi. Končno je lahko v rokah držal svoje življenjsko delo. Vendar je marljivo delal še naprej, vse do svoje smrti leta 1730. Njegova knjiga o turški vojski in družbi, za katero je material zbiral že med svojim prvim obiskom v Carigradu, je bila tako objavljena šele po njegovi smrti. Čeprav je Marsigli hotel izdati tudi avtobiografijo, je na podlagi njegovih zapiskov njegova biografija izšla šele leta 1930. S tukaj opisano knjigo pa ima sedaj vsakdo priložnost spoznati še popolnejšo zgodbo o tej zanimivi in razgibani osebnosti ter o Evropi v njenem času.

Andrej Pančur

Dr. Janez Bleiweis in njegov čas. Kranj : Gorenjski muzej v Kranju, 1996. 107 strani.

Majda Žontar in Beba Jenčič sta s pomočjo vrste uglednih strokovnjakov iz naravoslovnih in zgodovinarskih vrst pripravili izjemno razstavo in uredili zbornik, ki – ne prvi – želi popraviti podobo o enem najpomembnejših Slovencev v 19. stoletju. Ta namreč ni v nobenem sorazmerju z delom, ki ga je za naše prednike opravil veliki Kranjčan. Zlasti veterinarji so verjetno upali, da bodo opravili tisto, kar se ni posrečilo udeležencem simpozija o dr. Bleiweisu v Slovenski matici leta 1982. Ali jim je uspelo?

Zbornik sestavlja deset razprav osmih avtorjev. *Oskar Böhm* je prispeval dve: *Življenjepis dr. Janeza Bleiweisa (1808–1881)* in *Veterinarski poklic v času dr. Janeza Bleiweisa*; *Vasilij Melik*, *Bleiweis kot politik*; *Peter Vodopivec*, *O »duševnem profilu« in nazorih Janeza Bleiweisa*, *Zvonka Zupanič Slavec*, *Bleiweis – zdravstveni prosvetitelj*, *Srdjan V. Bavdek*, *Podkovska in živinozdravniška šola v Ljubljani pod vodstvom dr. Janeza Bleiweisa (1850–1881)* in *Kranj – zibelka našega veterinarstva*; *Jožef Ferčej*, *Razvoj živinoreje na Kranjskem v Bleiweisovi dobi*; *France Adamič*, *Slovensko kmetijstvo od Bleiweisa do prve svetovne vojne* in *Igor Grdina*, *Oče naroda na literarni sceni in jezikovni fronti*. Kot vidimo, so nezgodovinarji znani strokovnjaki na svojem področju, vsi trije v zborniku sodelujoči zgodovinarji pa ne samo, da niso znani po konzervativnih ali kulturi nenaklonjenih nazorih, ampak s svojim dosedanjim delom izkazujejo še poseben posluš za literaturo.

Nezgodovinarji, med njimi so zdravnica, veterinarja, živinorejec in agronom, so se izredno potrudili. V veliki meri so se izognili presojam, ki ne sodijo na njihovo področje, in dokazali, da, če sodimo Bleiweisa po njegovem strokovnem delu, ni bil drugorazredna oseba. Še več! Ni bil le strokovnjak v ožjem smislu besede, temveč tisti, ki je hotel ne le odpravljati posledice, ampak odpravljati vzroke zanj. Razmere v našem kmetijstvu v širšem smislu besede so namreč bile v času njegovega življenja takšne, da so ne le zniževale kvaliteto življenja, ampak so ga celo skrajševale. Bleiweis ni imel nikakršnih možnosti za socialne reforme, ni bil demagog, temveč praktik. Ljudem je skušal z zgledom, nasveti in podukom pomagati kot zdravnik, veterinar, pedagog in tajnik Kmetijske družbe. Poleg strokovnih je obravnaval številna vsakdanja vprašanja. Ker se na prva naši literarni zgodovinarji, ki po inerciji še iz let Ivana Prijatelja in Franceta Kidriča edini lahko presojajo našo preteklost in ustvarjajo javno mnenje, ne razumejo, oziroma jim nič ne pomenijo, se bojimo, da je bil trud avtorjev zaman. Veliko bolj bi pri njih zaleglo, če bi odkrili kakšno njegovo literarno stvaritev. Naj bo v zadnjem stavku malo zlobe ali ne, pred seboj imamo strokovno oceno Bleiweisovega mnogostranskega življenja in dela. Resen in odgovoren človek ne bo mogel mimo nje.

Vasilij Melik je izpostavil predvsem pomen Novic, ki so utrdile središčno vlogo Ljubljane kot slovenskega središča. Opozoril je na njegovo odklonitev ilirščine, opustitev bohoričice, sprejem Slovenije kot imena za vse naše narodno ozemlje, njegovo vztrajanje pri časopisu v času Bachovega absolutizma in na njegov delež pri razvoju političnega življenja po uvedbi ustavnega življenja. Glede njegovega delovanja v deželnem zboru je zapisal: »Precej časa sta slovensko govorila le Bleiweis in Toman.« Nekoliko dalje je še dodal: »Bleiweisov svet je bil seveda svet razsodnih kmečkih gospodarjev, prizadevnih obrtnikov, uglednih meščanov, svet privatne lastnine, spoštovanja do naslovov, časti, premoženja, ugleda in starosti.« Njegovo delo je ocenil: »To je bilo solidno, na daljši čas premišljeno drobno delo, ki je pokazalo sadove čez desetletja.« Ali bodo sedaj, ko naj bi takratne Bleiweisove vrednote vsaj v pretežnem delu postale eden stebrov slovenske družbe, njegove ocene sprejete?

Peter Vodopivec izhaja iz ugotovitve, da je o Bleiweisu doslej napisanega tudi že marsikaj pozitivnega, da pa ostaja v naši zavesti njegova konzervativna podoba. Prepričan je, da celovit pogled na njegovo delo kaže na razmeroma jasen in določno razpoznaven program. Njegov odnos do sodobnosti kaže geslo Novic: »V diru časa vtone, kdor z njim ne plava«. Ni bil pristaš radikalnih nazorov. Zagovarjal je premišljen in postopen razvoj, ki naj okrepi najprej tisto, česar je bilo med Slovenci največ: kmete in obrtnike. Mogoče pa bodo Vodopivčevim nazorom le pritegnili, ker je zapisal že znano dejstvo, da sta se Bleiweis in Prešeren tikala in da nista bila v neposrednem sporu. Opozoriti moramo na avtorjevo videnje Levstikove vloge pri negativni podobi »očeta slovenskega naroda«. Nesrečni Dolenjec je bil tudi osebno nasproten. Nasproti Bleiweisovi uravnoteženosti je bil avtor Krpana skrajno občutljiv, nestanoviten, neučakan, »zagrenjen zaradi svojih omejenih možnosti, neizpoljenih načrtov in neodmevnosti, v zadnjih letih svojega življenja dodatno obremenjen z neozdravljivo boleznijo.« »Če sprejmemo misel, da so lahko politično učinkoviti le nazoni, ki ustrezajo konkretni družbeni resničnosti, je bil Bleiweis skoraj pravi človek na pravem mestu«, zaključuje Vodopivec. Ali bo dovolj prepričljiv za naše nejeverne Tomaže?

Igor Grdina se loteva tematike v svojem znanem duhovitem stilu, ki – čeprav besedno izredno učinkovit – ne sloni zgolj na lastni izrazni moči, ampak na obširnem znanju in veliki domišljivosti. Odlična je njegova oznaka dobe Bleiweisovega delovanja, ko pravi: »Čas očeta naroda ni bil čas, ko bi Slovenci preprosto lahko pokazali, kaj zmorejo, temveč doba, ko so lahko pokazali, kaj kljub vsemu zmorejo.« Grdina osvetljuje Bleiweisa v luči prireditve ob njegovi sedemdesetletnici 19. novembra 1878, ki dokazuje, da so mu takrat mnogi priznavali zasluge, o katerih kasneje nismo brali. Zbrana je bila »smetana slovenske smetane«. »Že, že, da je bilo praznovanje dobro in učinkovito organizirano, toda o kakšni oblastni prisili, ki je Slovincem pozneje tolikokrat ukazovala slaviti najrazličnejše veljake, tedaj ni moglo biti govora. Navdušenje do Očeta naroda je bilo pristno.« Negativni odnos do Bleiweisa ne izhaja iz zgodovinskih dejstev, ampak iz potreb naše literarne zgodovine, ki potrebuje junake (Prešeren) in sovražnike ali vsaj zoprnike (Bleiweis). V veliki meri sloni na napačnem, površnem branju Prešernovega pisma Vrazu 1843. leta. Grdina literarnim zgodovinarjem z njihovo metodo sistematično izbija antibleiweisovske argumente tako glede našega prvega pesnika kot glede domnevnega povečevanja Koseskega na njegov račun. Dokazuje, da sta si bila Bleiweis in Prešeren osebno mnogo bližja kot Bleiweis in Koseski in zaključuje: »Bleiweis sicer nikakor ne more postati izvoljenec naše literarne znanosti, vendar tudi ne bi smel ostajati na njenem obrobju kot človek sumljive veljave oz. celo bolj ali manj zoprn negativec.« Pričakuje, da bodo v prihodnje literarnozgodovinske sodbe skladne z dejstvi. Ali je upanje realno?

Zbornik, ki je hkrati tudi neke vrste bogat katalog k razstavi, bi s svojo kompetentnostjo in nenasilnostjo nedvomno prispeval k popravi ene največjih zgodovinskih krivic v zadnjih dveh stoletjih naše zgodovine (podobna se godi tudi Slomšku!). Seveda pa bi morali naši ljudje več brati in misliti z lastno glavo. Če bo veterinarjem in drugim v Kranju uspelo, da bodo pridobili Bleiweisovo rojstno hišo ter v njej

obnovili izredno razstavo iz Kranjskega muzeja kot stalno zbirko in da jo bodo ljudje primerno obiskovali (vedno pa bi moral biti tam na razpolago tudi katalog z gornjimi besedili), bi lahko bili zmerni optimisti. Nenazadnje ima Igor Grdina prav, ko pravi, da ima tudi zgodovina svojo prihodnost.

Stane Granda

Branko Šuštar, Spodnja Šiška – pušeljc Ljubljane. Arhivski zapiski s poti vasi v predmestje 1885–1914. Ljubljana : Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1996. 374 strani.

Knjiga *Spodnja Šiška – pušeljc Ljubljane* je preurejena in dopolnjena magistrska naloga, ki jo je Branko Šuštar, sicer kustos v Slovenskem šolskem muzeju v Ljubljani, zagovarjal decembra leta 1995 na Oddelku za zgodovino ljubljanske Filozofske fakultete. V podnaslovu (*Arhivski zapiski s poti vasi v predmestje 1885–1914*) je avtor svoje področje raziskovanja omejil na tri desetletja pred prvo svetovno vojno, ki so bila za sprva majhno, pretežno agrarno vaško občino Spodnja Šiška v marsičem usodna. V prvi vrsti gre tu za vključevanje posameznih delov, leta 1913 oziroma 1914 pa celotne občine v okvir mesta Ljubljane.

Knjiga je razdeljena na deset poglavij, v katerih Šuštar opisuje stanje in razvoj posameznih segmentov (političnih, gospodarskih, kulturnih, prosvetnih, društvenih in drugih) spodnješišenskega življenja. Izven tega konteksta je le prvo poglavje, ki predstavi Spodnjo Šiško v času pred letom 1885 in tako presega okvir avtorjevega kronološko omejenega in podrobnejšega raziskovanja. Tu je namreč pojasnjen izvor krajevnega imena Spodnja Šiška, razvoj naselja in razdelitev posesti na zemljiška gospodstva, omenjene so okoliščine sklenitve t. i. »šišenskega miru« med Habsburžani in Benečani leta 1370 ter sloviti požar v Šiški leta 1825.

Prvi vtis, ki ga bralec dobi pri prebiranju Šuštarjeve knjige, je, da je bila Spodnja Šiška kljub svoji občinski neodvisnosti že desetletja pred letoma 1913 in 1914 v mnogočem vezana na Ljubljano. Po eni strani je imel vsak pomembnejši dogodek v Ljubljani svoje odmeve tudi v Spodnji Šiški, po drugi strani pa je bila tudi Šiška za Ljubljančane povsem aktivno prisotna. Ljubljančani so se radi sprehajali po Šišenskem hribu, Drenikovem vrhu in Tivoliju, iz Šiške pa so nekaj časa v Ljubljano prihajali v šolo otroci. Včasih je z njimi prišla tudi kaka bolezen. Skratka, obe občini sta že sredi druge polovice prejšnjega življenja na nek način živeli skupno življenje. Vendar pravi namen Šuštarjevega pisanja ni bil opisati le pot Špodnje Šiške v Ljubljano, ampak predvsem opisati proces modernizacije in urbanizacije Spodnje Šiške, čeprav sta bila oba procesa povezana in sta oba imela isto končno točko.

V drugem poglavju Šuštar obravnava politično in upravno zgodovino Spodnje Šiške. V njem spoznamo šišensko strankarsko življenje, finančne zadeve občine, župane in druge velmože, ki so v okviru svojih pristojnosti krojili usodo občine. Tretje in četrto poglavje opisujeta dva vzporedno potekajoča procesa: umikanje agrarnega gospodarstva in razraščanje neagrarnih dejavnosti. Pri tem avtor poudari velik pomen hitre rasti prebivalstva v občini, za kar je bila sicer zaslužna predvsem gorenjska železnica, s katero je v občino prišlo tudi številno delavstvo. Glede neagrarnih dejavnosti je za Spodnjo Šiško značilen predvsem razvoj trgovine in obrti. Največji trgovci v občini so bili vinski trgovci na veliko, daleč najbolj razvita obrt pa je bila gostinska. Šuštar je šišenskim gostilnam v svoji knjigi namenil kar nekaj prostora, saj jih je vseh osemindvajset, kolikor jih je (sicer ne vse istočasno in ne ves čas) delovalo v letih med 1885 in 1914, obdelal vsako posebej. Pri vsaki je naveden lastnik ali najemnik, dovoljen obseg delovanja (le redke gostilne so smele točiti žganje in še redkeje prenočevati goste) ter druge posebnosti in družabno življenje, ki se je odvijalo v gostilniških prostorih ali na njenem vrhu. Zanimiva posebnost spodnješišenskih gostiln je bila, da so po navodilu občine morale ponositi na gostilnah do zaprtja lokala goreti luči. Tako je občina elegantno rešila problem ulične razsvetljave, ki se je pojavljal vzporedno s preobrazbo Šiške v mestno naselje. Gotovo najbolj znamenit obrat proizvodne dejavnosti v Spodnji Šiški pred prvo svetovno vojno je bila Koslerjeva pivovarna. Največje težave, ki so se pojavljale z rastjo števila prebivalstva in hiš (vprašanje pokopališča, oskrbe z vodo, gradnja hiš, idr.) so popisane v poglavju Gradbeni, komunalni in prometni razvoj.

V šestem, sedmem in osmem poglavju Branko Šuštar razgrne cerkveno, šolsko in društveno zgodovino Spodnje Šiške v obravnavanem obdobju. Pri obravnavi cerkvenih razmer izstopa vprašanje ustanovitve lastne župnije in gradnje nove cerkve, ki je bilo artikulirano predvsem kot sredstvo vsakdanjega medstrankarskega obračunavanja. Razvoj šolstva v Šiški je pogojevalo dejstvo izredno hitrega povečevanja števila otrok ter vprašanje šolskega poslojpa. Konfliktov z nemškimi Šiškarji v zvezi s šolstvom niti ni bilo tako veliko, če izvezamo pravi škandal, ki je izbruhnil poleti leta 1911 zaradi premajhne cerkve, ko je katehet nemške otroke poslal k maši v šišensko cerkev, slovenske učence pa k frančiškankam v Ljubljano.